

Seminární práce

Dialektická teologie Karla Bartha

„Skutečnost náboženství je zděšení člověka před sebou samým.“¹

*Magdalena M. Příhodová (163111)
květen 2005*

¹ **Jan Heller, Milan Mrázek**, *Nástin religionistiky*, KALICH, Praha, 1988, str. 13.

Protestantská teologie 20. století

„Vývoj protestantské teologie ve dvacátém století patří k zvláště napínavým kapitolám dějin teologie.“² Tento vývoj probíhal v úzkém spojení nejen s hlavními společenskými a kulturními proudy doby, ale i v nezbytném pozitivním, či negativním vymezování vůči politickým vlivům. První světová válka a její důsledky, diktatura nacismu, druhá světová válka a zhroucení všech zbývajících ideálů, to vše dává tušit následnost nečekaných zvrátů, pomineme-li již tak dosti nedynamický růst teologického smýšlení od počátku našeho letopočtu.

K posledním velkým školám neoprotentismu se řadí liberální teologie, nazývaná tak proto, že odrážela občanské a církevní cíle buržoazie. Jejím vůdčím představitelem byl **Albrecht Ritschl** (1822-1889). Ten se svým bádáním vracel k ideologickému darwinismu a dle něj „spočívá zvláštnost lidstva v povolání ustavit *království boží*, říši racionálně diktované politické a sociální lásky. Je to *boží* království proto, že v něm můžeme přes přirozený determinismus jednat svobodně, pouze pokud důvěřujeme Vůli, která dává současně morální zákon našemu jednání a přirozený zákon světu.“³

Po první světové válce se objevila reakce na liberální teologii v podobě obratu k ortodoxii. Společná základna byla v evangelikálním myšlení, ale tu nešlo o návrat ke staré ortodoxii, jednalo se o ortodoxii novou, vědomě směřující proti protestantskému smíření křesťanství s diktátem moderní doby. Tato nová teologie je nazývána neoortodoxií (symbolizující nový návrat k Biblickým pramenům), teologií krize (z řeckého *krisis* – soud, rozhodnutí), nebo **teologií dialektickou**.

Kořeny „dialektického“ myšlení

Na pozadí vzniku se rýsuje několik vlivných osobností. **Christoff Blumhardt** (1842-1919) byl německý farář, odchovaný v pietistickém duchu a tradici. Tvrdil, že je povinností církve ujmout se sociálně slabých, především dělníků. Kritizoval skutečnost, že církev odmítá a obává se působení ateistického marxismu, sama však nenabízí žádné řešení stávajících sociálních problémů. Na protest proti církevní politice vstoupil do *sociální demokracie* a za tuto stranu se také stal poslancem. Vyslovil názor, že Bůh se zajímá o hmotné potřeby chudých, že evangelium bylo kázáno především chudým. Bůh chce a požaduje lepší, spravedlivější svět. Duchovní přeměna člověka se musí dostat na roveň změně sociální struktury společnosti.

Na základě jeho myšlenek vznikla ve Švýcarsku politická *strana náboženských socialistů* v čele s **Leonardem Ragazem** (1868-1945) a jeho pomocníkem **Hermannem Kutterem** (1863-1931).

Ragaz byl evangelickým farářem, profesorem teologie v Zürichu. Dospěl k závěru, že současná verze oficiálního křesťanství je v rozporu s myšlenkami a ideály prvotního křesťanství. Křesťanská pravda se nachází jinde, a to v socialistickém hnutí, které bude uskutečňovat křesťanské ideály. Socialistické hnutí je nutno sloučit s křesťanstvím. Ve své knize *Od Krista k Marxovi, od Marxe ke Kristu* označuje křesťanství a marxistickou filosofii za dvě půlky jedné pravdy. S uznáním se vyslovil o **T. G. Masarykovi**, který zastával názor, že křesťanství musí být sociálně

² **Kolektiv autorů**, *Kronika křesťanství*, FORTUNA PRINT, Praha 1998, str. 426.

³ **Kolektiv autorů**, *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*, Návrat domů, Příbram 1997, str. 54.

orientováno. Krista považoval za největšího revolucionáře v dějinách a od jeho vystoupení se datuje počátek dějin sociální revoluce. Ragaz se též zabýval otázkou, kdy došlo k rozpadu svazku mezi křesťanstvím a prostým lidem. Podle něj se křesťanství spojilo s utlačovateli lidu poprvé v době **Martina Luthera**, který tvrdil, že evangelium nemá nic společného se světskými otázkami a svým postojem vůči vzbuřeným sedlákům tak rozdmýchal plameny budoucí sociální války. Během jeho vystoupení došlo k prohloubení rozporů mezi mocí a lidem, a křesťanství přijalo hodnoty světského světa. Socialismu tento druh zprofanovaného křesťanství odvrhl a základ hledal u Marxe a ve vědě. Jak marxistická filosofie tak věda tedy slouží jako ideologická náhražka náboženství. Ragaz marxismus kritizoval a odmítal způsob, se kterým hodlal nastolit novou spravedlivou společnost (tedy revoluci a diktaturu proletariátu). Socialismu by se měl s křesťanstvím v duchovní hnutí, neboť nestačí pouze změnit materiální svět, ale je nutno též uskutečnit vnitřní proměnu lidského nitra. V politickém boji se Ragaz připojil k sociální demokracii.

Právě z řad Ragazových žáků vzešla **dialektická teologie**. Za zakladatele tohoto teologického směru je považován **Karl Barth** (1886-1968).

Život „náboženského virtuóze“

„Radost, která není spoluradostí, je prázdná zábava. Utrpení, které není spoluutrpením, je ponuré bédování. Člověk, který není bližním, není člověkem.“

Karl Barth se narodil v Basileji roku 1886 jako první dítě evangelického faráře. Teologii studoval na univerzitách v Bernu, Berlíně (u Adolfa von Harnacka a Hermanna Gunkela), Tübingenu a Marburgu (u Wilhelma Hermanna). Od roku 1911 do roku 1921 byl duchovním ve švýcarské obci Safenwil. Byl žákem mnoha významných liberálních teologů počátku 20. století, během první světové války však začal o jejich učení pochybovat. „Liberální optimismus ohledně lidského pokroku a dokonalosti zproblematicovaly válečné hrůzy. Barthem zvláště otrásl fakt, že většina jeho bývalých učitelů v srpnu 1914 podepsala prohlášení na podporu císařovy válečné politiky.“⁴ Pozitivně Bartha ovlivnilo přátelství s Christophem Blumhardtem, Eduardem Thurneysenem ale samozřejmě hlavně studium Bible.

Uvědomoval si selhání liberalismu a jeho vyvyšování člověka na úkor Boha, a to vše se odrazilo v jeho komentáři k **Listu Římanům (Römerbrief)**, který napsal při působení ve sboru v Safenwilu a který vyšel roku 1919, zatímco působil jako profesor na univerzitách v Göttingenu, Münsteru a Bonnu. Větší pozornosti se však dostalo až jeho druhé přepracované verzi z roku 1922. „List Římanům byl rozbuškou, jež vedla k lutherovské explozi. Byl a je znovu a znovu používán k rozbití a opětovnému vystavění teologických systémů.“⁵ Odtud bývá datován počátek dialektické teologie. Vystoupil proti představě člověka jako svobodného jedince, který má možnost utvářet a změnit svůj osud svými vlastními silami, tvora, který by byl schopen přetvářet svět. Popřel jakoukoli možnost sebezbožštění člověka, mezi ním a Bohem leží radikální a absolutní předěl (neexistuje žádný vztah mezi hrncířem a jeho dílem, žádný most, žádná kontinuita mezi ním a jeho dílem).

Roku 1927 vydal první svazek z řady **Nárys křesťanské dogmatiky (Christliche Dogmatik im Entwurf)**, dočkal se však nemalé kritiky, a tak se jal

⁴ **Tony Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha, 1996, str. 221.

⁵ **Paul Johnson**, *Dějiny křesťanství*, CDK, Brno, 1999, str. 42.

začít znovu. Roku 1932 se objevil první díl **Církevní dogmatiky**, která se dočkala plných dvanácti svazků, čítá na šest miliónů slov. „Církevní dogmatika je dílo, jež nemá co do rozsahu a důkladnosti obdoby. Dokonce i Summa Tomáše Akvinského je kratší! Papež Pius XII. vzdal Barthovi hold tím, že ho označil za největšího teologa od dob Tomáše Akvinského.“⁶ Zajímavé jistě bylo, že se setkával s obdivným studiem svých děl i u katolických myslitelů, jedním z nich byl **Hans Küng**.

Začátkem třicátých let, kdy se Adolf Hitler a jeho národně socialistická strana dostal k moci, se v německých protestantských kruzích zformovala skupina zvaná **Němečtí křesťané (Deutsche Christen)**, kteří se snažili o smísení nacismu a německého nacionalismu s křesťanstvím. „Církev Hitlerův režim přivítala téměř jednomyslně, s opravdovou důvěrou, ba přímo s nejvyššími nadějemi. Barth“⁷ Situace nahrávala přání církve, aby se stala národní institucí. Němečtí křesťané odmítli Starý zákon jako judaistickou odchylku, do centra stavěli Nový zákon jako očištění od judaismů. „Roku 1933 dosáhli výrazného úspěchu v církevních volbách. Mimo jiné pak zavedli nechvalně známý árijský paragraf-zákaz zaměstnávat v církvi nebo církevně oddávat rasově nečisté osoby (neárijsce, tj. Židy).“⁸ Proti nim musela vzniknout opozice, a to v postavě faráře **Martina Niemöllera**, který založil roku 1933 **Nouzový farářský svaz (Pfarernotbund)**, jež dal vzniknout organizaci **Vyznávající církve**. Její název plynul z vyznání jediného Pána církve - Ježíše Krista. Ustanovila nové vedení a její vůdčí osobností se stal právě Karl Barth. „Ten již před zrodem nacismu označil za největší omyl moderního protestantismu přirozenou teologii, tj. snahu založit teologii na něčem jiném než na Božím slovu,“⁹ takovou teologii považoval za modlářskou. První vyznavačská synoda se sešla v květnu 1934 v Barmen-Gemarke a shodla se na prohlášení (které již předtím vypracoval Barth) o šesti člancích.

„Barmenské prohlášení: První článek odmítl ideu jakéhokoli božského zjevení vedle Božího slova v Ježíši Kristu.

„Ježíš Kristus, jak nám o něm podává svědectví Písmo svaté, je jediné Boží slovo, kterému máme naslouchat, jemuž máme věřit a jehož máme být poslušni v životě i ve smrti.“

Druhý článek odmítá myšlenku existence oblastí života nespádajících pod vládu Ježíše Krista-jako například politika.

Třetí článek odmítá možnost, že by „církev mohla změnit formu svého poselství a své liturgie podle vlastní vůle či v souladu s nějakým dominantním ideologickým a politickým přesvědčením.“

Čtvrtý článek odmítá ideu, podle které by církev měla následovat nacistický stát a přijmout tzv. „vůdcovský princip“ (Führerprinzip)-tím, že by si v rozporu s Matoušem 20,20-26 ustanovila silné církevní vůdce mimo obvyklý pastýřský úřad.

⁶ **Tony Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha, 1995, str. 222.

⁷ **Paul Johnson**, *Dějiny křesťanství*, CDK, Brno, 1999, str. 447.

⁸ **Tony Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha, 1995, str. 227.

⁹ **Tamtéž**, str. 228.

Pátý článek odmítá myšlenku, že stát by se měl snažit převzít některé funkce církve (tím, že by se stal „jediným a úplným řádem lidského života“) nebo že by církev měla rozšířit své závazky i na záležitosti státu, a tak se „sama stát státním orgánem“.

Šestý článek se vyslovil proti tomu, aby poslání církve bylo podřízeno světským cílům.

Nakonec synoda tyto pravdy prohlásila za *nedotknutelný teologický základ německé evangelické církve.*¹⁰

Z jasných politických odůvodnění musel Barth roku 1935 opustit Německo a šel v Basileji, odkud během druhé světové války povzbuzoval státy k protifašistickému odporu (*Eine Schweizer Stimme*). V padesáti letech se zapojil do boje proti jadernému vyzbrojování a nadále podněcoval ekumenické hnutí. Do svého odchodu na odpočinek, roku 1962, byl profesorem teologie na univerzitě v Basileji. „Barth přijel několik let před svou smrtí do Spojených států, aby tu uskutečnil sérii přednášek. Po jedné velmi působivé přednášce mu jeden student položil typicky americkou otázku. Řekl: Pane profesore, co je tou největší myšlenkou, která vám kdy přišla na mysl? Stárnoucí profesor se na dlouhou chvíli odmlčel, neboť zřejmě přemýšlel nad tím, jak odpoví. potom řekl velmi prostě: *Ježíš mne miluje! To vím, neboť mi to Bible zjevuje.*“¹¹ Zemřel roku 1968.

Teologie Karla Bartha

„Ježíš nedává recepty, které ukazují cestu k Bohu, jak to dělají jiní učitelé náboženství. On sám je cesta.“

„Barthova teologie je teologií slova. Právě slovo Boží, Boží zjevení je předmětem teologie.“¹² „Je třeba, aby se Bůh sám chopil iniciativy v našich srdcích.“¹³ Boží slovo je událostí Božího promlouvání k nám skrze Ježíše Krista. Odmítal jakékoli splývání teologie s filozofií a vyslovování povícer o zjevení než jedno jediné - v Ježíši Kristu. „Vždyť Ježíš Kristus je v jedné osobě jako pravý Bůh věrným partnerem člověka a jako pravý člověk věrným partnerem Boha, je jak Pánem, který se snížil ke společenství s člověkem, tak služebníkem, který byl povýšen do společenství s Bohem, je jak slovem, mluveným z nejvyšší, nejsvětější věčnosti, tak i slovem zaslechnutým v nejhlubší, nejtemnější časnosti: obojí nesmíšeně, ale také nerozděleně, zcela jedno i druhé. A v této jednotě je Ježíš Kristus prostředníkem, smírcem mezi Bohem a lidmi. Vyžaduje a probouzí víru, lásku a naději, a tak se před lidmi zastává Boha-a staví se zástupně na místo lidí, činí Bohu zadost, přimlouvá se, a tak se před Bohem zastává lidí. Tak dosvědčuje a zaručuje člověku svobodnou milost boží, dosvědčuje a zaručuje však také Bohu svobodnou vděčnost člověka.“¹⁴ „Vysoká svoboda boží je v Ježíši Kristu jeho svobodou k lásce. Právě ta božská schopnost, která se ve své existenci projevuje a představuje v oné nadřazenosti a

¹⁰ **Tamtéž**, str. 228.

¹¹ **James Montgomery Boice**, *Základy křesťanské víry*, Návrat domů, Praha, 1999, str. 273.

¹² **Tony Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha, 1996, str. 222.

¹³ **Jan Heller, Milan Mrázek**, *Nástin religionistiky*, KALICH, Praha, 1988, str.37.

¹⁴ **Karl-Josef Kuschel**, *Teologie 20. století (Antologie)*, Vyšehrad, 1995, str. 146, z přednášky **Karla Bartha** *O božím božství a lidství= Boží lidství*.

podřízenosti, je zřetelně také boží schopností sklonit se dolů, přiřadit se k něčemu kvalitativně jinému a toto kvalitativně jiné přiřadit k sobě a být s tím ve společenství – ovšem v onom neobratitelném pořadí, ale v něm zcela reálně.¹⁵ Jeho teologie vyhraňuje a vyzdvihuje protiklad mezi Bohem na straně jedné a světem a člověkem na straně druhé. Slova *dialektická* zde není užito v jeho antickém nebo marxistickém významu, nýbrž vystihuje dialog s Bohem, jehož iniciátorem je Bůh sám a vymezuje, co si Bůh myslí o nás, nikoli naopak.

„Chceme-li pochopit Boha, neměli bychom začínat abstraktní ideou o významu slova Bůh, kterou potom budeme aplikovat na křesťanského Boha. Takto postupoval Tomáš Akvinský, který vyšel z přirozené teologie, je to metoda nejtradičnější systematické teologie, která začíná učením o Bohu a teprve pak uvažuje o jeho zjevení sebe sama.“¹⁶ Jeho teologie se opírá nejen o přirozeně lidskou nedokonalost, ba dokonce o výlučnost Slova Božího bez možnosti jakékoli lidské interpretace. „Naproti evangeliu stojí církev jako ztělesnění krajní lidské možnosti z našich sil nedosažitelné možnosti boží. Zde zeje propast jako nikde jinde. Zde propuká lidské onemocnění Bohem. Neboť církev je místem, kde na naší straně propasti, která dělí člověka od Boha, se zjevení stalo z věčnosti časností, něčím daným, obvyklým, samozřejmým, nebeský blesk se stal pozemskými stáložárnými kamny...“¹⁷ „Církev je více nebo méně dalekosáhlý a energický pokus polidštit božské, přesadit je do času, zvěcnit, zesvětšit, učinit něčím praktickým, a to vše pro blaho lidí, kteří nemohou žít bez živého Boha, ale ani s ním...zkrátka řečeno: je to pokus učinit nepochopitelnou a přece tak nevyhnutelnou cestu pochopitelnou.“¹⁸ „Náboženství je vzpoura proti Bohu, víra je sebebodření Bohu. Boží slovo vysvobozuje od náboženství.“¹⁹ „Bůh vnímá všechny lidi v Ježíši Kristu, tedy jako ospravedlněné – a to i tehdy, když to odmítají uznat. Nemáme právo ukazovat lidem jejich hříšnost kázáním zákona (tj. Desatera).“²⁰

S plynutím času Barth svůj radikální postoj mírně pozměnil. „Ježíše Krista jako jediné Slovo Boží a jediné světlo života postavil proti jiným pravdivým slovům, a menším světlům, jimiž Bůh promlouvá. K nim patří nekřesťanský svět a materiální stvoření. I nadále však trval na tom, že ona slova a světla nejsou závislá na jediném zjevení Boha v Ježíši Kristu.“²¹ Snad i nepřátelství k liberální teologii 19. století časem odeznělo a Barth začal spatřovat v teologiích této doby veliké myslitele, bohužel narozené ve špatné době. Neuznával tím, že jejich přístup byl správný, jen připouštěl jejich velikost a zároveň svou zarputilost, která by mohla vést k „papírovému šerifovi“, totiž k Bibli, jak se jí nepřisluší.

„Hans Küng ve svém smutečném holdu zemřelému Barthovi vzpomínal, jak na závěr jedné diskuse uznal, že Barth má dobrou víru. Barthova odpověď byla zajímavá: *Vy mi tedy přiznáváte dobrou víru. Sám jsem si dobrou víru jakživ nepřiznal. A až jednou budu muset předstoupit před svého Pána, nepostavím se před něho se svými skutky, se svazky Dogmatiky vázanými v kůži. Všichni andělé by se tomu museli smát.*

¹⁵ **Tamtéž**, str. 148.

¹⁶ **Tony Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha, 1996, str. 224.

¹⁷ **Karl-Josef Kuschel**, *Teologie 20. století (Antologie)*, Vyšehrad, 1995, str. 249, z díla **Karla Bartha** *List Římanům*.

¹⁸ **Tamtéž**, str. 250.

¹⁹ **Jan Heller, Milan Mrázek**, *Nástin religionistiky*, Kalich, Praha, 1988, str. 38.

²⁰ **Tony Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha, 1996, str. 225.

²¹ **Tamtéž**, str. 225.

Neřeknu ale ani, že víru jsem to myslel vždycky dobře, že jsem měl dobrou víru. Řeknu jenom : Pane, buď milostiv mě hříšnému!"²²

Další název pro školu Barthem počatou je *Barthovská teologická škola*, náleželi k ní především **Emil Brunner, Fridrich Gogarten, Paul Tillich, Dieter Bonhoffer** a jiní další. K nejvýznamnějším dílům Karla Bartha patří *Křesťanská zvěst v dnešní Evropě, Protestantská teologie v XIX. století, Stručný výklad listu Římanům*, a mnohá další.

Použitá literatura:

- Jan Heller, Milan Mrázek**, *Nástin religionistiky*, Kalich, Praha, 1988.
Karl-Josef Kuschel, *Teologie 20. století (Antologie)*, Vyšehrad, 1995.
Tony Lane, *Dějiny křesťanského myšlení, Návrat domů*, Praha, 1996.
Montgomery Boice, *Základy křesťanské víry, Návrat domů*, Praha, 1999.
Paul Johnson, *Dějiny křesťanství*, CDK, Brno, 1999.
Kolektiv autorů, *Kronika křesťanství*, FORTUNA PRINT, Praha 1998.
Kolektiv autorů, *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*, Návrat domů, Příbram 1997.

²² **Tamtéž**, str. 226.

